

posljedice krize su se odrazile i na gospodarstvo Dubrovačke Republike. Znatno se smanjio opseg trgovačkih kredita vezanih uz trgovačke veze s Osmanskim Carstvom, što je potaknulo dubrovačke gospodarstvenike da svoje ekonomske resurse ulažu u talijanski javni dug.

Trgovačko posredništvo, koje je Dubrovnik razvio između Osmanskog Carstva i europskog Zapada u stoljeću poslije turskog osvajanja Balkana, donijelo je Republici razdoblje velikog prosperiteta. Aktivnost dubrovačkih trgovaca donijela je velike ekonomske dobitke u balkanskom zaleđu, opskrbljujući trgovački promet zapadnim ekonomskim resursima i omogućavajući razvoj i jačanje važnih urbanih središta. Zbog toga se stoljeće koje je u svojoj knjizi obradio Marco Moroni može smatrati važnim ne samo za proučavanje tadašnje dubrovačke stvarnosti, nego i za ekonomsku povijest cijelog mediteranskog područja.

Dario Dell'Osa

(s talijanskog prevela: Mihaela Vekarić)

Slavko Petaković, *Likovi tradicije, studije i prilozima iz dubrovačke književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2014, 219 str.

Knjiga *Likovi tradicije* Slavka Petakovića objedinjuje autorove studije i priloge iz raguzologije koji su nastali u periodu od 2005. do 2013. godine, a rezultat su dugog i iscrpnog bavljenja ovom naučnom oblašću. Petaković je zaposlen kao docent na predmetima Književnost od renesanse do racionalizma i Istorija književnosti renesanse i baroka na Filološkom fakultetu u Beogradu, a dubrovačka književnost je u središtu njegovih naučnih interesovanja duže od jedne decenije. U tom smislu ova knjiga sabire autorove važne radove, a lepezom različitih tema, koje se u knjizi smenjuju, otkriva njegove najvažnije naučne

preokupacije. Iako su radovi tematski raznorodni - bave se književnim pojavama od 16. do 19. veka - uočavamo u njihovom odabiru konstantu, koju nam autor samim naslovom sugerije. Petaković istražuje spregu između tradicije, istorije i literature, kao i mehanizme njihovog prožimanja. Dela dubrovačke književnosti Petaković kontekstualizuje, proučavajući ih sa kulturnoistorijskog stanovišta, ali isto tako ulazi u fine semantičke analize, otkrivajući značenja koja proishode iz teksta kao takvog - bez pozitivističkih znanja. Petakovićev metodološki pristup u proučavanju dubrovačke književnosti zasnovan je na pažljivom čitanju teksta, te na zaustavljanju na pojedinostima koje najčešće izmiču čitalačkoj pažnji. Ovakav pristup tekstu autora je dalje vodio ka lucidnim interpretativnim zaključcima. Radovi u knjizi smenjuju se prema hronološkom načelu, pokazujući smenjivanje poetičkih paradigmi, ali su ispoštovane i dublje semantičke spojnice oko kojih se radovi grupišu. Iako knjiga nije podeljena na poglavlja, radovi se nadovezuju jedan na drugi, tako da otkrivaju svojevrstne faze u Petakovićevom radu.

Knjigu otvaraju studije posvećene odnosu usmene književnosti i dubrovačke literature. U studiji »Pomeni Dubrovnika u epskoj folklornoj tradiciji« Petaković istražuje mesto koje toponim Dubrovnik ima u srpskoj epici analizirajući široki korpus zbirki narodne književnosti od najstarijih do novih vremena. Petaković analizira značenje spominjanja Dubrovnika u epici pokazujući na primeru ovog motiva kako mehanizmi epskog spevanja preoblikuju istorijsku istinu u skladu sa zakonitostima poetike (na primerima pesama o Đurđu Brankoviću otkriva amalgame istorijskog i folklornog). Pokazuje lepezu značenja spominjanja Dubrovnika u formiranju epskih biografija junaka (Jakšić, Marko Kraljević, Ibrahim-beg Ljubović, Mehmed-paša Sokolović); ispituje nanose istorijskog u pesmama novijih vremena. Autor uspeva da u nizu raznorodnih primera pronađe ona mesta koja otkrivaju predstave o Dubrovniku u epici.

U studiji »Motiv 'brave dubrovačke' u epskim narodnim pesmama« Petaković objašnjava značenje stalnog mesta "brave dubrovačke" u epskim narodnim pesmama. U radu se interdisciplinarno povezuju saznanja iz kulturne istorije

(opisana je pozicija bravara i drugih zanatlija u Dubrovniku; iznete su anegdote o "bravi dubrovačkoj" i drugo), istorije umetnosti (date su osobnosti stila brava i škrinja) i narodne književnosti (analiziran je motiv "brave dubrovačke" u epici). Nakon šire kontekstualizacije, autor pojašnjava uvrežena značenja "dubrovačke brave", a potom pažnju usmerava na ovaj motiv u epici. Oba pomenuta rada pokazuju njegovo poznavanje poetike narodne književnosti, koje je primenjeno u analizi "stajalnih mesta", specifično vezanih za Dubrovnik.

Dva rada u knjizi posvećena su delu Mavra Vetranovića. U studiji »Politička satira Mavra Vetranovića« Petaković opisuje kako su se istorijske prilike preslikavale u političkoj satiri Mavra Vetranovića, kao i udeo individualnog i umetničkog u preoblikovanju istorijskih događaja. U radu pokazuje dobro poznavanje dubrovačke spoljne politike i diplomatije, dajući šire preglede važnih istorijskih događaja koji su uticali na sprege moćnih sila - Turske, Španije i Italije - što se reflektovalo na dubrovačku politiku. Polazeći od istorijskog plana, usložnjava istraživanje uključujući u analizu satire specifičnu vizuru pisca - njegovu religioznu svest, patriotizam i lojalnost politici Republike. Vetranovićevu satiru karakteriše "religiozno iskustvo prožeto političkim stavovima i snažno omeđeno istorijskim kontekstom." Studija je premrežena detaljnim, a svrsishodnim analizama satiričnih pesama, uperenih protiv Turske, Mletačke Republike, ali i suseda Perasta i Kotora.

U radu »Preoblikovanje tradicije u 'Posvetilištu Abramovom' Mavra Vetranovića« Petaković istražuje pitanja odnosa, autorstva i hronologije u pet sačuvanih verzija ove Vetranovićeve drame. Delu se pristupa sa komparativnog aspekta - preispituje se mesto koje *Posvetilište Abramovo* ima u širem korpusu evropske književnosti. U središnjem delu rada autor pronalazi mehanizme pomoću kojih Vetranović obogaćuje i menja biblijsku paradigmu - izdvaja načine psihološkog modelovanja, utičaje narodne književnosti, kao i elemente realističnosti. Tumačeći jedinstvena mesta u preoblikovanju osnovne biblijske priče, daje argumentaciju za stanovište da je žanr pobožne drame sa *Posvetilištem Abramovim* doživeo umetnički zenit.

Studija »Lice i naličje renesansnog života u farsama Nikole Nalješkovića« pokazuje kako se društveno-istorijski kontekst preslikao u farsama Nikole Nalješkovića (V, VI, VII), te ova dela možemo posmatrati kao "umetnički stilizovanu sliku stvarnosti." Istraživanje se ovde grana dvostruko - na mapiranje onih mesta u tekstu koja oslikavaju opšti društveni plan i na opsežna kulturološka pojašnjenja koja otkrivaju nova tekstualna značenja. Kulturološki pristup tekstu Nalješkovićevih komedija približava ova dela modernom čitaocu, udaljenom od drevnih običaja starog Dubrovnika. Analizirajući bračne običaje, poziciju služavki u društvu, mesto crkve, strogu kodifikovanost miraza i druge norme, Petaković Nalješkovićevim farsama daje status "odlivaka stvarnosti."

U studiji »Parodija ili ne: o 'Tireni' Marina Držića« autor se bavi prirodom parodije u Držićevoj pastoralu, dajući novo objašnjenje njenom značenju. Pokazuje kako se u *Tireni* ukrštaju pastoralno-idealizovani i rustikalno-realistički svetovi koji se očituju, između ostalog, u načinu govora junaka. Petrarkističko pevanje se pojavljuje kao dvostruko kodirano: sa jedne strane predstavlja uzorni način petrarkističkog izraza u govoru junaka Ljubmira, a sa druge kao parodija petrarkizma kada govore "ubozi" seljaci. Petaković pokazuje kako funkcionišu komički mehanizmi u ovom delu, te kako se tvore parodijski nivoi značenja. Polazeći od teorijskih razmatranja, Petaković analitički razlaže Držićev stvaralački postupak ulazeći u skrivene interpretativne dubine teksta. Zaključke izvodi pažljivo, tek nakon sistematičnog navođenja primera i konsultovanja bogate literature o ovom Držićevom radu. Iako nepretenciozno napisan, ovaj rad donosi novo viđenje parodije petrarkističkog pevanja u *Tireni*. Naime, autor na pitanje koje postavlja u naslovu ne odgovara niti potvrdno niti odrično, jer kod Držića, kao velikog pisca, binarnih opozicija i nema, a značenja se tvore u složenim tekstualnim poigravanjima.

U drugom radu posvećenom Držićevom delu, a naslovljenom kao »Psihološka motivacija likova i mehanizmi prevare u 'Noveli od Stanca' Marina Držića«, daje se široko polje različitih

psiholoških motivacija junaka ove farse, izvedenih sa izuzetnom preciznošću. Ekonomičnost govora junaka farse ne umanjuje semantičko bogatstvo koje se u njima krije. Petaković upravo prati tanana psihološka nijansiranja, kao i temeljne principe na kojima počivaju. Produblјivanje motivacije junaka ostvareno je povezivanjem sa kulturološkim kontekstima sela i grada i ukazivanjem na važnost hronotopa u ovoj farsu. U okvirima zadatih koordinata otkriven je svet Držićevih junaka u svojoj punoj složenosti.

Analiza urbane i ruralne sredine u Držićevoj farsu kao da se na širem planu nastavlja u ogledu »Likovi seljanki u renesansnoj tradiciji«. Autor pokazuje kako se razvijao tipski lik seljanke u dubrovačkoj renesansnoj umetnosti, počev od *Poslanice Sladoju* Džora Držića, preko dramskih dela Mavra Vetranovića, Nikole Nalješkovića i Marina Držića, do *Malahne komedije od Pira* Antuna Sasina. Petaković otkriva čitavu galeriju likova seljanki locirajući njihove funkcije u delima. Kao nosioci jednostavne životne filozofije i nerafiniranosti, ovi likovi najčešće u delu izazivaju komički efekat ili doprinose stvaranju utiska o njegovoj realističnosti. Najsloženije likove seljanki, koje u monozimima neretko progovaraju o osetljivim društvenim pitanjima, autor pronalazi u Držićevim delima. Prateći liniju razvoja renesansne drame, on pokazuje kako se u književnosti Dubrovnika stvarao i menjao ovaj tipski obrazac karakterizacije, ali i kako je usloženjen i inventivno modelovan u delima visoke umetničke vrednosti. Petaković u radu uspeva da sintetički poveže različite autorske pristupe, za šta je nužan preduslov dobro poznavanje renesansne drame. U zaključnom delu rada pokazano je duboko promišljanje uzročno-posledičnih odnosa u razvoju renesansne poetike.

Poslednja dva rada posvećena su poetici koja karakteriše kraj postojanja Republike, što predstavlja značajno polje Petakovićevih istraživanja. Rad »Kolenda i kolendari u dubrovačkoj književnosti na razmeđu XVIII i XIX veka« predstavlja još jedan prilog koji spaja kulturnu istoriju Grada i literaturu, ovoga puta kao specifičan izraz narodnih običaja. Autor opisuje običaj kolendavanja u Dubrovniku, čemu nije posvećeno

dovoljno pažnje u književnoj istoriji. Ukazao je na specifičnost žanra kolendi, kao i na njenu razvojnost i kontekst u kojem je negovana. Istražuje strukturu kolendi primećujući da je, tokom vremena, ova vrsta poezije gubila obredno-religioznu funkciju i postajala odraz dubrovačke stvarnosti. Daje dragocenu analizu dveju kolendi Marka Bruerovića i Antuna Kaznačića, što predstavlja pionirski napor u rasvetljavanju ovog neistraženog i marginalizovanog literarnog žanra.

U radu »Realističko-berneskni svet dubrovačkog bernesknog pesništva« autor istražuje bernesknu poeziju, nastalu u 18. veku pod uticajem italijanskog pesnika Frančeska Bernija. Petaković precizno izdvaja karakteristike bernesknog poetskog obrasca i uspostavlja okvire za literarno istraživanje. Uočava elemente bernesknog pesništva u stvaralaštvu Marina Zlatarića i Antuna Kaznačića, ukazujući u završnom delu rada na važnost tipološke klasifikacije satiričnog pesništva u Dubrovniku. Smatramo da ovaj rad pokazuje da je autor na tragu uspostavljanja takve teorijske studije - pokazana analitičnost, preciznost i odmerenost u donošenju zaključaka jesu važni preduslovi za takvu vrstu naučnog rada.

Knjiga *Likovi tradicije* sumira prvu deceniju Petakovićevog bavljenja dubrovačkom književnošću i kao takva pokazuje kojim pitanjima su se kretala autorova interesovanja u ovoj oblasti. Istovremeno uočavamo da bez obzira na izbor teme autor pokazuje analitičnost i metodološku zrelost, koja se očituje u sjedinjavanju dvaju različitih pristupa - sa jedne strane to je interdisciplinarna kontekstualizacija u analizi literarnih tema, a sa druge je odnos prema tekstu kao nezavisnoj tvorevini i svojevrsnom središtu. Upravo zato knjiga se čita kao jedna zaokružena celina, a ne kao prosti zbir radova. Tom utisku doprinosi i autorov prepoznatljivi stil, koji bogatstvom izraza i složenošću konstrukcija doprinosi da u čitanju uživamo.

Tanja Rakić